

обізнаності об'єктів та суб'єктів соціальної роботи щодо цілей та завдань останньої, ставлення до неї.

Технологія оцінювання стану соціальної роботи у підрозділах і службах органів внут-

рішніх справ повинна включати як розроблення показників, визначення завдань, вибіркової сукупності, методів планування і здійснення дослідження, так і окреслення основних обмежень і проблем, пов'язаних із її використанням.

Список використаної літератури

1. Саппа Н. Н. Социальный диалог в экологическом конфликте / Н. Н. Саппа. – Х. : Основа, 1999. – 175 с.
2. Хабермас Ю. Коммуникативное действие и дискурс / Ю. Хабермас. – М. : Гнозис, 1994. – 363 с.
3. Ясперс К. Коммуникация / К. Ясперс. – М. : Прогресс, 1993. – 284 с.
4. Социология : слов.-справ. : в 2 т. Т. 2. Отдельные отрасли социологического знания / [отв. ред. Г. В. Осипов]. – М. : Наука, 1990. – 210 с.
5. Технология социальной работы : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / [под ред. И. Г. Зайнышева]. – М. : ВЛАДОС, 2002. – 240 с.

Надійшла до редколегії 14.07.2011

ГУЗЬМАН Е. А. СОЦІАЛЬНО-ТЕХНОЛОГІЧЕСКИЙ ПОХОД В ОЦЕНИВАНИИ ПОКАЗАТЕЛЕЙ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ С ПЕРСОНАЛОМ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

Рассмотрены вопросы разработки и обоснования технологии оценки состояния социальной работы с персоналом органов внутренних дел как необходимого этапа развития системы социальной работы в органах внутренних дел. Предложено использовать для оценки эффективности социальной работы две группы показателей: показатели изменений в поведении и показатели осведомленности объектов и субъектов социальной работы относительно целей и задач данной деятельности, отношения к ней.

GUZMAN O. SOCIAL AND TECHNOLOGICAL APPROACH IN ESTIMATION OF SOCIAL WORK INDICATORS WITH THE PERSONNEL OF INTERNAL AFFAIRS AGENCIES

The issues of developing and justification of the estimation technology for social work with police officers as an essential phase of social work in internal affairs bodies are considered. It is proposed to use two sets of social work effectiveness indicators: indicators of behavior changes and indicators of social work objects and subjects awareness of the activity's goal and tasks.

УДК [316.74:37-057.87](477)

К. А. АГАЛАРОВА,

викладач кафедри соціології та політології

Науково-технічного університету «Харківський політехнічний університет»

ЧИННИКИ ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ СУЧАСНОГО СТУДЕНТСТВА

На основі даних соціологічного дослідження визначено вплив регіонального, етнонаціонального, громадянського чинників на політико-ідеологічну ідентифікацію сучасного студентства.

У перехідних суспільствах, до яких належить і українське, проблема політико-ідеологічної ідентифікації різних груп населення стає досить актуальною. Знання особливостей формування політико-ідеологічної ідентифікації та відповідних чинників, що на неї впливають, є необхідним для розуміння перспектив розвитку реформ та підтримки їх соціальної бази.

Мета даної статті – дослідити вплив регіонального, етнонаціонального, громадянського,

історичного чинників на політико-ідеологічну ідентифікацію студентства.

Значущим у формуванні політико-ідеологічних ідентичностей українського населення і студентської молоді зокрема є **регіональний чинник**. Останнім часом українські соціологи приділяють значну увагу впливу регіонального чинника на суспільний розвиток територіальних співтовариств, на їх ставлення до подій історичного минулого нашої країни, атрибутів

її державності, вибору векторів зовнішньої політики і стратегічних партнерів.

Дослідженням політико-ідеологічної ідентифікації та впливу на неї різноманітних чинників займаються багато науковців, серед яких Ю. Левада, О. Попова, М. Резник, У. Розенбаум, А. Стегній, М. Шульга тощо.

Поняття політико-ідеологічної ідентичності охоплює широкий спектр ставлення людей до політичної системи в цілому, до політичних інститутів, до основних правил та принципів відносин людини, суспільства та держави: політико-ідеологічна ідентичність – це процес солідаризації індивіда з певною політичною спільнотою, змістом та ідеологією соціальної групи, її політичними символами [1, с. 104].

У соціологічній літературі регіон розглядається як простір певної соціальної структури, організації влади та культурних традицій, що дає можливість говорити про існування територіально диференційованих співтовариств людей.

Аналізуючи розвиток феномену регіоналізму в Україні, дослідники схильні виділяти дві його основні форми. Перша пов'язана з економічними інтересами регіонів, що в цілому географічно збігається з існуючим адміністративно-територіальним поділом. Однак на сучасному етапі вирішальну роль відіграє друга форма регіоналізму – історико-етнічна, ігнорування якої може створювати передумови для відчутної напруженості у внутрішньополітичній ситуації. Соціальні дослідники виділяють, як правило, чотири або шість (за умови поділу Сходу на Північно-Східний регіон (Слобожанщина) і Донбас та окремого розгляду Півдня України й АР Крим) регіонів [1, с. 96].

Соціологічні дослідження середини 1990-х років, метою яких було виявлення регіональних розходжень у політичних орієнтаціях населення Львова і Донецька, дають їх авторам підстави висловити припущення: найбільш істотними розходженнями між мешканцями обох міст є етнічні і політичні, тоді як соціальні розходження відходять на другий план [2, с. 149].

Згідно з даними соціологічного дослідження «Проблеми формування громадянської ідентичності української молоді: роль освіти як чинника консолідації суспільства», на які ми будемо спиратись далі в даній статті, існує певний зв'язок між політико-ідеологічними уподобаннями і регіоном мешкання респондента.

Так, серед представників лівого крила політичного спектру виявилось більше мешканців Сходу і Півдня: комуністи – 7,9 %, соціалісти – 7,5 %; у Центрі: комуністи – 5,3 %, соціалісти – 5,6 %; на Заході ми зафіксували найменшу кількість представників цих течій: комуністи – 2 %, соціалісти – 3,1 %. Щодо центристського крила, то соціал-демократичний напрямок найбільшою мірою (21,2%) підтримується мешканцями Центру, потім Півдня – 17 %, Сходу – 15,8 %, і Заходу – 11,3 %; ліберальний напрямок більш за все підтримують у Центрі (12,9 %) та на Сході (12,6 %), значно менше – на Півдні (6,2 %) та на Заході (4 %). Екологічний напрямок є найбільш вагомим на Півдні (18,1 %) та на Заході (8,5 %), на Сході – 7,5 %, а в Центрі – 6,9 % представників цього напрямку. Досить очікуваним виявилась більша частка тих, хто підтримує праве крило політичного спектру в Західному регіоні, націонал-демократичний напрямок – 40,8 %, християнсько-демократичний – 8,9 %, радикально-націоналістичний – 1,9 %.

Напрями \ Регіони	Схід	Центр	Південь	Захід
Комуністичний	7,9	5,3	7,4	2
Соціалістичний	7,5	5,6	6,5	3,1
Соціал-демократичний	15,8	21,2	17	11,3
Ліберальний	12,6	12,9	6,2	4
Націонал-демократичний	12,7	17,9	14,5	40,8
Екологічний напрям	7,5	6,9	18,1	8,5
Радикально-націоналістичний	0,8	1,1	0,8	1,9
Християнсько-демократичний	4,5	3,9	3,3	8,9
Інші	3,2	1,7	4,7	1,3
Не визначилися	27,4	23,4	21,6	18,3
Всього	100	100	100	100

Аналіз регіонального чинника базується на вияві історичного чинника територіальних співтовариств, їх просторово-територіальної ідентифікації.

Розглянемо, як впливає на формування політико-ідеологічної ідентичності **історичний чинник**.

Історія являє собою «скарбницю» символів, які можна забувати, активізувати або реконструювати, а також надавати їм нової форми в комунікаційній взаємодії [3]. Ставлення до найважливіших подій національної історії дозволяє, з одного боку, простежити рівень історичної пам'яті, а з іншого – визначити вплив оцінки історичної події на сучасні політичні ідентичності респондентів.

Історична пам'ять як різновид соціальної пам'яті містить у концентрованій формі різноманітний досвід людей, їхні оцінки минулих подій, що відбиваються в певній реакції громадської думки на той чи інший зовнішній об'єкт.

Історичний чинник допомагає з'ясувати, яким чином характер оцінки окремих історичних персоналій чи подій виступає інструментом побудови політико-ідеологічної ідентичності. У поєднанні з пам'яттю цей чинник робить можливим виділення персоналізованої позитивної оцінки історичних персоналій чи подій незалежно від їхньої часової віддаленості і співвідноситься з поглядом на історичні події, сформованим під впливом знань, що були набуті протягом навчання в системі середньої та вищої освіти, тверджень політичних фігурантів різної політико-ідеологічної орієнтації, розповсюджуваних засобами масової інформації.

Розглянемо, як оцінюються історичні події в різних регіонах країни.

Дослідження свідчать, що найбільш позитивно оцінюють історичні події, пов'язані зі становленням української державності (розпад СРСР, проголошення незалежності України), респонденти в Західному регіоні, тоді як найбільш явне негативне ставлення до таких подій української історії властиве для мешканців Сходу і Півдня. Гостра полеміка з приводу надання воїнам Української повстанської армії (УПА) статусу ветеранів Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років також підтверджує існування різних уявлень регіональних спільнот України про загальне минуле і розходження історичної ідентичності [2, с. 151]. У нашому дослідженні вказані регіональні відмінності знайшли, зокрема, прояв у ставленні до такої досить суперечливої історичної фігури, як С. Бандера. Так, для представників західного

регіону властиве позитивне ставлення до цієї особистості, сприйняття С. Бандери як героя (69 %). У північному та східному регіонах спостерігається протилежна ситуація: респонденти оцінюють дану історичну фігуру як антигероя: 69 % та 37,8 %. Очевидною виявилась протилежна позиція щодо історичних фігур української історії та історичних фігур радянської влади. Так, у західному регіоні героями вважають лише представників української історії (С. Петлюра – 55,6 %, І. Мазепа – 76,7 %, Б. Хмельницький – 87,9 %) Причому, як ми бачимо, найбільше прихильників серед цих представників має така історична фігура, як Б. Хмельницький, і навпаки, високий відсоток тих, хто вважає антигероями представників радянської влади (І. Сталін – 79,1 %, В. Ленін – 66,3 %). Протилежні позиції ми спостерігаємо на Півдні (18,2 %) та Сході (19,5 %).

Поряд з історичним чинником на політико-ідеологічну ідентифікацію студентства впливає **просторово-територіальний чинник**.

Просторово-територіальний чинник включає наступні ступені: пошук просторово-територіальної спільноти, опора на яку додає особистості впевненості; усвідомлення себе як її частки, тобто інтеграція з «ми»; формування почуттів приналежності до спільноти, солідарності з нею; інтеріоризація групових ідеалів, цінностей, інтересів, потреб, цілей, норм; формування почуття відповідальності особистості перед спільнотою.

Розходження між регіональними політичними чинниками формуються під впливом довго- і короткострокових чинників. Перші охоплюють особливості поселенської мережі, етнічного складу, релігійності, історичної ідентичності, установок щодо демократії і тоталітаризму, стереотипи з приводу регіональної автономії і збереження унітарного устрою національної держави. Короткострокові чинники, у свою чергу, пов'язані із ситуативними інтересами регіональних еліт, розміщенням загальнонаціональних інформаційних ресурсів і конфігурацією медійного простору, актуальними політичними процесами.

У результаті взаємодії зазначених чинників може виникати «паттерн регіонального розвитку» – історично складається тип відтворення регіональної ідентичності, своєрідний «соціокультурний код» регіону, що визначає тип його розвитку.

Просторово-територіальний чинник можна розглядати у вертикальній площині по висхідній: від локального населеного пункту, де постійно

проживає людина, до макроідентифікації з «громадянами світу».

Локальний рівень включає ідентифікацію зі своїм населеним пунктом або регіоном; національний рівень припускає ідентифікацію з громадянами України і представниками свого етносу/нації, радянський – відповідно з населенням колишнього Радянського Союзу, транснаціональний – із громадянами Європи і світу.

У сучасному світі особистість входить у нову систему координат самовизначення і самоідентифікації. Внаслідок активної взаємодії різних культур людина за допомогою масової інформації не тільки ідентифікує себе зі співтовариствами «тут» і «зараз», але й втягується у глобальну систему соціального простору.

Аналіз позиції «громадянин світу» цікавий і з іншої причини. З одного боку, вибір такої позиції можна тлумачити як звільнення з-під тотального контролю внаслідок руйнування «залізної завіси», а також як вираження прагнення особистості до пізнання досягнень світової культури. З іншого боку, вибір даної позиції може також свідчити про зневажливе ставлення до національних досягнень, цінностей, про порушення міжгенераційних зв'язків і традицій.

Розглянемо, як регіональний чинник співвідноситься з громадянським, етнонаціональним та локальним чинником. Нас цікавлять передусім ті, хто має найбільш стійку позицію відносно громадянського, національного та локального чинників. Тому ми обрали варіант відповіді (альтернативу) «відчуваю повною мірою».

Найвиразніші приналежності демонструють представники західного регіону з національною (49,5 %), громадянською (70,5 %) та локальною (70,9 %) спільнотами. Представники східного регіону найчастіше ідентифікують себе з представниками свого регіону (53,6 %). У представників Півдня більш виразна ідентифікація з радянським народом (8,8 %), європейським співтовариством (16,5 %), та громадянином світу (38,4 %)

Ще одним дуже важливим показником прояву національної ідентичності ми обрали показник ставлення до політичної системи і нації проявом якого є почуття національної гордості. У період політичної нестабільності і соціальних трансформацій таке почуття може солідаризувати людське співтовариство.

Для виявлення стійкої позиції щодо національної гордості ми обрали позицію максимальної згоди з наступними твердженнями (див. табл.).

Таблиця

Рівень національної гордості, почуття патріотизму (у % до тих, хто відповів)

	Схід	Центр	Південь	Захід
Я пишаюсь тим, що я громадянин України	13,7	30,3	20,8	38,6
Я сприймаю Україну як свою Батьківщину	32,8	48,9	39,6	59,2
Я прагну працювати на благо України	11,1	24,9	17,2	27,7
Я пов'язую з Україною свою долю та майбутнє	11,8	22	14,7	27,3
Я глибоко шаную державні символи України	18,1	34,5	26	46,1
Я готовий захищати Україну у разі загрози її суверенітету та цілісності	13,6	26,5	19,1	29,4

Як свідчать отримані дані, найвищий рівень почуття національної гордості властивий мешканцям Заходу.

Із почуттям національної гордості безпосередньо пов'язане ставлення до України як до своєї батьківщини, що найбільш виражене серед мешканців Заходу (59,2 %), а найменше – на Сході (32,8 %). Щодо інших макрорегіонів, то Центр (48,9 %) тяжіє до Заходу, а Південь (39,6 %) – до Сходу (32,8 %) (м'який, проміжний варіант розходжень).

Отримані дані свідчать про регіональну ідентичність мешканців Західної України, що чітко простежується в єдності розуміння історичної спадщини і консенсусі щодо національної ідеї.

Аналіз отриманих даних дозволяє зробити **висновок** про те, що політико-ідеологічна ідентифікація тісним чином пов'язана національною і громадянською ідентифікацією респондентів, а становлення політико-ідеологічної ідентичності визначається дією багатьох чинників, серед яких значне місце належить регіональному.

Список використаної літератури

1. Резник О. Політична самоідентифікація особистості за умов становлення громадянського суспільства / О. Резник. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2003. – 184 с.

2. Стегний А. Региональный фактор развития политической культуры населения Украины / А. Стегний // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2005. – № 3. – С. 94–121.
3. Люббе Г. Историческая идентичность / Г. Люббе // Вопросы философии. – 1994. – № 4. – С. 108–113.

Надійшла до редколегії 18.07.2011

АГАЛАРОВА К. А. ФАКТОРЫ ПОЛИТИКО-ИДЕОЛОГИЧЕСКОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ СОВРЕМЕННОГО СТУДЕНЧЕСТВА

На основе данных социологического исследования определено влияние регионального, этнонационального, гражданского факторов на политико-идеологическую идентификацию современного студенчества.

AGALAROVA K. THE FACTORS OF POLITICAL AND IDEOLOGICAL AUTHENTICATION OF MODERN STUDENTS

On the basis of sociological research the influence of regional, national, civil factors on political and ideological authentication of modern students.

УДК 316.624

О. В. ВІЦЬКО,

здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

СТАН ТА ДИНАМІКА ПРОФІЛАКТИКИ НАРКОТИЗМУ СЕРЕД УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ М. ХАРКІВ: РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ

Розглянуто проблему первинної профілактики розповсюдження нелегальних наркотиків у молодіжному середовищі. Наведено дані моніторингу, що здійснюють соціологи Харківського національного університету внутрішніх справ методом опитування учнівської молоді.

В останні роки в Україні спостерігається зниження кількості хворих на наркоманію. Можна з певною обережністю зробити оптимістичний висновок щодо спаду хвилі наркотизму, яка впевнено набирала силу з 1980-х років. Таке спостереження відбивають різні статистики, у т.ч. дані харківського моніторингу «Молодь та наркотики», що проводиться силами соціологів Харківського національного університету внутрішніх справ з 1995 р. [1]. Зниження загальної кількості споживачів наркотиків пов'язано з цілою низкою соціальних, культурних та демографічних факторів. Одним із цих факторів є профілактика наркотизму.

На сьогодні в Україні, як і в усьому світі, найбільш широко використовується медична модель профілактики. Розрізняють первинну, вторинну і третинну профілактику відповідно до сучасної класифікації ВОЗ Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВОЗ) [2].

Первинна профілактика спрямована на запобігання розвитку захворювань і в наркології включає заходи боротьби зі шкідливим для здоров'я вживанням алкоголю, наркотичних та інших психоактивних токсичних речовин. Е. А. Бабаян вказував на те, що класифікація

ВОЗ применшує значення первинної профілактики, а тільки вона, на його думку, є діяльністю, яка реально запобігає знайомству людей з адиктивними речовинами. Відповідно до запропонованої Е. А. Бабаяном класифікації, первинна профілактика поділяється на радикальну і ранню. Радикальна профілактика містить у собі зміну соціально-культурних умов життя населення (пропаганда здорового способу життя, спорт, санітарне просвітництво тощо) і заходи, що забороняють і контролюють споживання і поширення алкоголю, наркотичних, а також інших психоактивних токсичних речовин. Рання профілактика містить у собі, по-перше, виявлення осіб, що зловживають небезпечними речовинами, проте не мають залежності, по-друге, запобігання розвитку залежності.

Методи раннього або своєчасного виявлення фактів адиктивної поведінки можуть істотно вплинути на подальший її розвиток завдяки своєчасному втручанням. Методологічно вони виконують завдання інформування батьків, а також співробітників освітніх та інших установ про різноманітні ознаки вживання цих речовин. Крім того, сюди належить